
**KULUN SÖZCÜĞÜ VE KULUNCAK KÖYÜ'NÜN AD MENŞEİNE
TARİHSEL BİR BAKIŞ**

*KULUN WORD AND A HISTORICAL VIEW TO THE NAME ORIGIN OF
KULUNCAK VILLAGE*

Mevlüt KAYA*

Geliş Tarihi: 18.04.2017

Kabul Tarihi: 01.08.2017

(Received)

(Accepted)

ÖZ: Bu çalışmada, Giresun ilinin Güce ilçesine bağlı Kuluncak köyünün ad menşei aydınlatılmaya çalışılacaktır. Kuluncak adı hakkında bugüne dek bilinmeyen ve yanlış bilinen hususlar, Türk kültürü çerçevesinde Asya'da ve Anadolu'daki yansımalarıyla birlikte değerlendirilecektir. Bu doğrultuda köyün adının, Türklerin yaylacılık ve hayvancılığa dayanan gündelik yaşamlarında kullandıkları hayvan ve bitki adlarıyla ilişkisi ortaya çıkarılacaktır. Kuluncak adının, Türk toplulukları arasında sıkça kullanılan ve tay anlamına gelen kulun sözcüğünden türetilmiş olduğu, bu çalışmanın temel savunusudur. Türkler yer adlandırma geleneklerinin klasik bir biçimi olarak, kıymetli hayvanlarının adlarını yerleştikleri yerlere vermişlerdir. Bu tür adların çoğunlukla kırsal kesimlerde yaygın olduğu gözlemlenmiştir. Kuluncak köyü de yörenin yüksek rakımlı köylerinden biridir. Kulun ile Kuluncak adları arasındaki anlamsal ilişkide, bu yüksekliğin de payı bulunmaktadır. Çalışmada, zikredilen iki sözcüğün yakın ve uzak yörelerdeki kullanımları, anlam, yer ve zaman bağlamında incelenmiştir. Ayrıca, "kulun ve Kuluncak"ın ses değişiklikleriyle var olan şekillerine ve yerel telaffuz farklılıklarına değinilerek, zikredilen sözcüklere dair bazı yazılı ve sözlü kayıtlara karşı çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuluncak, kulun, tay, Türklerde yer adı, Giresun-Güce.

ABSTRACT: In this work, it will be try to be illuminated that the name origin of Kuluncak village which is related to the Güce county of Giresun state. The unknown and known wrong points will be evaluated about Kuluncak name until today with its reflections in Asia and Anatolia within the scope of Turkish culture. In this direction, it will be found out the connection between the name of village and the animals and plants which Turks used in their day life based on transhumance and husbandry. It's basic argument of this work that Kuluncak name formed from kulun word which is meaning colt and used offen between Turkish communities. Turks have named the places by their precious animals' names which they've settled as a classical form of naming traditions. It's observed this type names are common at the countrysides mostly. Kuluncak village is one of the high altitude village of the county too. This height plays a role at the semantic connection between Kulun and Kuluncak names either. The usages of two words at close and away counties

* Öğretim Elemanı, Giresun Üniversitesi Eynesil Meslek Yüksekokulu, tarihmeltemi@hotmail.com

which mentioned, is analyzed within the context of meaning, place and time in this work. Also, it is protested to some written and verbal sources about mentioned words by touching on the similars of “kulun and Kuluncak” words and the differences of local diction.

Keywords: Kuluncak, Kulun, colt, place names at Turks, Giresun-Guce.

GİRİŞ

Toplumların yerleştikleri arazilerdeki sosyokültürel kalıntıları yer ve şahıs adları üzerinden inceleyen onomastikanın, yer adlarıyla ilgilenen kolu olan toponomi, onların geçmişini açıklayan sosyolojik gerçeklerle uyum içindedir¹. Toponomastik araştırmaların, bir yerin kültür altına alınmasında önemi büyüktür. Yer ve mevki adları araştırmaları, eski kültür yörelerinin yeniden tanımlanmasında ve tarihsel coğrafyanın belirlenmesinde önemli veriler sağlamaktadır². Dünyada Türklerin yaşadıkları ve yaşamakta oldukları yerlerdeki kültür ve coğrafya arasındaki ilişkisi, geleneksel tarzdaki yer adlandırması bütünleminde incelenmelidir.

11. yüzyıldan itibaren, uzun süren akınlarla Asya’dan Anadolu’ya gelen Türk boyları, Anadolu’da yerleştikleri yerlerin dağlarına, tepelerine, kayalarına ve sularına kendi kültürleri doğrultusunda adlar koymuşlar, damgalarını vurmuşlardır. Anadolu’ya geldiklerinde, mevcut yabancı adları özgün anlayışlarıyla yoğurmuşlar, verdikleri her yeni adla yükledikleri mana arasında uyum teşkil etmişlerdir. Asya’daki Türk yurtlarında kullandıkları adların büyük çoğunluğunu Anadolu’da yaşatma gayretine girişmişlerdir. Bu iki Türk coğrafyası arasındaki yer adları ilişkisi bugün bariz bir biçimde ortadadır.

Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında, azınlık ayrışma ve isyanlarına karşı, İttihat ve Terakki önderlerince ülkeyi bütünleştirme çabası adına bazı önlemler alınmıştır. Osmanlı ülkesinin bir Türk ülkesi olduğunu vurgulamak adına yapılan bu uygulamalardan biri de yer adlarında öngörülen değişikliklerdir. Ancak, birçok Türkçe yer adının Rumca, Ermenice ve Bulgarca olduğu düşünülerek değiştirilmesi, Türk boylarının adlarını taşıyan bazı yer adlarının ortadan kaldırılmasına neden olmuştur. Türkçülüğe hizmet ettiği düşünülen bir girişim olarak başlayan yer adlarını değiştirme hamleleri, Türk boy adlarının Anadolu’nun dağ, tepe, kaya, su, köy ve kasabalarından bilinçsizce silinmesine yol açmıştır.

¹ Mehmet Eröz, “Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 43.

² Hilmi Karaboran, “Türkiye’de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma”, *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, s. 97-98.

Geçmişte Tirebolu'ya, 1992'de ise Güce ilçesine bağlanan Kuluncak (Guluncak) köyünün adının³, İttihat ve Terakkicilerce değiştirilmediği ve bununla ilgili bir girişimin söz konusu olmadığı görülmektedir⁴.

1. Türklerde Yer Adlandırma ve Kulun

Türkler, yer adlandırması yaparken arazinin sahibi, rengi, şekli, suyunun tadı ve olay yeri gibi hususları dikkate almışlardır⁵. Ogunları olan hayvanlarla birlikte, evcilleştirdikleri ve gündelik yaşamda büyük önem verdikleri birçok hayvanı da yer ve bitki adlarına naksetmişlerdir. At, bu hayvanların başında gelmiştir. Türklerin hayatında en başından beri büyük önem arz eden at, onların büyük savaşlar kazanmalarını, yurtlarını, otlaklarını ve meskenleriyle birlikte varlıklarını korumalarını ve nesillerini sürdürmelerini sağlamıştır. Böylelikle at, Türk toplulukları için olmazsa olmaz bir unsur haline gelmiştir. At (yund), kısrak ve yakınçağa dek Türklerin kulun dedikleri tayın, Anadolu'da ve Asya'da birçok yer adına konulmuş olması, bu hayvanların Türklerin belleğinde tuttukları yere dair önemli bir gösterge sunmaktadır. Anadolu'nun birçok yerinde yeni doğmuş at yavrusu, tay anlamlarında kullanılan ve Kuluncak adındaki pek çok yerin adının konulmasında esin kaynağı olan kulun/gulun/gulan/gulum sözcüklerinin, Türk kültüründe önemli bir yer tuttuğu ve Türklerde yaşam tarzlarının bir gereği olarak hayvancılıkla ilgili terimlerin sosyal yaşamda önem arz ettikleri görülmektedir⁶. Tuva bölgesine özgü eski bir at cinsinin adının "kula"⁷ olması bu durumun göstergesidir.

Koca,⁸ eski bir Türk atasözü olan "kuş, kanadı ile [belli olur]; er, atı ile" ifadesiyle Türklerce ata yüklenen anlamın derinliğini vurgulamış ve kulunu eskiden bugüne dek hayvan yavrusu olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte, bir veya iki yaşına gelmiş olan hayvan yavrusuna tay denildiğini bildirmiştir. Tay, üç yaşından itibaren dişi ise doğuracak, erkek ise binilecek duruma gelmektedir. Doğuracak olan yaşa gelene kısrak adı verilmektedir. Eski Türklerde atın yaşı ve

³ Ayhan Yüksel, *Tirebolu: Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 63-76.

⁴ Ayhan Yüksel, *Giresun Tarihi Yazıları*, Kitabevi Yayınları, İstanbul 2003, s. 19,32.

⁵ Ahmet Uğur, "Türkmen ve Avşarlarda Ad Verme veya Adlandırma Adetleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı: 55, 1991, s. 12.

⁶ Gülseren Tor, "Anadolu Ağızlarında Yavru Adları", *ICANAS Dergisi*, cilt: 4, sayı: 38, 2011, s. 1750, 1757.

⁷ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999, s. 244.

⁸ Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri-II*, Başkent Matbaası, Ankara 2003, s. 127-128.

fiziki özelliklerine göre tasnif edildiği görülmektedir: Beçel, arkun, aygır, at, kısarak, tay, kulun gibi. Farklı statüdeki bu hayvanlar aynı sürüde toplanmaktaydı⁹.

Kafesoğlu'na göre¹⁰ at, eski Türklere insan ruhunu okşayan iki sosyal olanak sağlamıştır. Bunlardan biri, at üstünde insanın kendini başkalarından üstün hissetmesi, diğeri ise atın hızı nedeniyle kısa zamanda istenilen yere ulaşabilme şevkinin tatmin edilmesidir. Bozkırlı Türkler, tarihte bu hususları gerçekleştiren ilk topluluk olarak kabul edilmektedir¹¹. Bozkır Türk ekonomisinin esasını oluşturan yüksek ovalar ve yaylaların iklim koşulları gereği, çobanlık ve hayvan besleyiciliği Türklere son derece önem arz etmiştir. Sahip olunan otlakları ve obaları korumada, gündelik yaşamın en önemli unsuru olan attan sonra, Türklerin yaşamındaki en önemli hayvan ise koyundur¹². At, koyun ve keçinin Türk boy, oymak ve cemaat; yer, mevki ve su adlarında görülmesi rastlantı değildir. Çalışmada ele alınan ve atla ilişkili olan kulunun bitki ve yer adlandırmalarında sıkça görülmesi, bu durumun rastlantı değil, köklü bir geleneğe temelli olduğunu doğrulamaktadır. Asya'da kulunla ilgili bazı Türk topluluklarının adları ve menşeleri aşağıdaki gibidir:¹³

Kulum, Kulumbay, Kulunbay, Kulunşak, Kulumbet: Kazak.

Kulumbet: Özbek.

Kulunçak, Kuluntay: Kırgız.

Kulun-wu-ku: Uygur (Dokuz Oğuz).

Menşei eski Türkçe olan kulun ve gulun¹⁴ sözcükleri, tarihsel süreçte Anadolu'da ve Asya'daki Türk yurtlarında bazı ses değişikliklerine uğramıştır. Tarihî metinlerde kulun tay, kuluncak ise küçük tay/yeni doğmuş tay anlamlarında kullanılmıştır. Aynı eski metinlerde kodak, koduk, koducak sözcüklerinin küçük sığa; gölük (=kuluk) sözcüğü ise Türkiye Türkçesi ağızlarında hem eşek hem de yavrusu için kullanılmıştır¹⁵.

⁹ Salim Koca, *Türk Kültürünün Temelleri-II*, s. 127.

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987, s. 133.

¹¹ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, s. 133.

¹² İbrahim Kafesoğlu, *Türk Bozkır Kültürü*, s. 105.

¹³ L. N. Lezina-A. V. Superanskaya, *Türk Onomastikası-Çin Seddi'nden Viyana Kapılarına Kadar Bütün Türk Halkları Selenge Yayınları*, İstanbul 2009, s. 386.

¹⁴ Mehmet Ölmez, "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri", *Türk Dilleri Araştırmaları Dergisi*, sayı: 19, s. 264, 299.

¹⁵ Ali Cin, "Eşek Kavramının Anadolu Ağızlarındaki Kullanım Çeşitliliği", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, cilt: 2, sayı: 4, s. 1560.

Kuluncak adının türetildiği kulun sözcüğünün etimolojik tarihi incelendiğinde, Türk yer adlarındaki özgün maddi ve manevi kültür bileşimi daha iyi analiz edilecektir. Kulun tarihsel süreçte, bazı yerel değişkenlerle halk ağzında ve yazılı kaynaklarda yer almıştır. “Divan-û Lügati’t-Türk”te, qulan sözcüğünün karşılığı yaban eşeği olarak verilmiştir¹⁶. Şemseddin Sami, “Kamus-ı Türkî”de sıpayı tarif ederken yaşını geçmiş eşek yavrusu tanımlamasının ardından parantez açarak, daha küçüğüne kulun derler, notunu düşmüştür¹⁷. Türkiye’de yapılan dil ve ağız derlemeleri, zikredilen sözcüğü küçük değişikliklerle naklederken şöyle anlamlandırmıştır:

Gulum/gulun/gulin/gulum/gulüm/gulün/gunan: 1. At ve eşek (Afyon, Isparta, Burdur, Denizli, Sivas, Iğdır, Kars, Tokat, Eskişehir, Çorum, Ordu, Erzurum, Erzincan, Ankara, Bursa, Niğde, Kırşehir, Adana, Antalya, Muğla, Kayseri, İçel ve Tirebolu-Giresun yöresi). 2. Gulun/gulum: Damızlık kısrağ (Menemen-İzmir, Kütahya). Gulunlamak (guluntamak-gunnamak): Tay doğurmak¹⁸.

Türk Dil Kurumu’nun “Yeni Tarama Sözlüğü”nde kulun; tay, kuluncak; küçük, yeni doğmuş tay anlamında verilmiştir. Kulunlamak ise, kısrağın yavrusunu doğurması şeklinde aktarılmıştır¹⁹. Yakın dönem yerel ağız taramalarıyla oluşturulan sözlüklerde de kulun, halk telaffuzuna bağlı küçük değişkenlerle nakledilmiştir. Ankara’nın Polatlı-Şabanözü yöresinde gulun/kulun sözcüğü, at ve eşek yavrusu anlamında kullanılmaktadır. Ayaş ve Elmadağ yöresinde gunnak sözcüğü at ve eşek için, Beypazarı’nda kedi ve köpek için, doğurmak anlamında kullanılmaktadır. Ayrıca Beypazarı’nda kedi köpek yavrusuna gunna, Ayaş’ta ise gebe hayvanlara gunnacı denilmektedir²⁰. Türk lehçelerinde ise kulun sözcüğünün karşılığı atla ilgili olup, şöyledir²¹:

Türkiye Türkçesi: Kulun.

Azerbaycan Türkçesi: Gulun.

Başkurt Türkçesi: Kolon, yabağı kırkmiş (tay).

Kazak Türkçesi: Kulın.

Kırgız Türkçesi: Kulun.

¹⁶ Kaşgarlı Mahmut, *Divan-û Lügati’t-Türk*, haz. S. Erdi-S. T. Yurteser, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005, s. 448.

¹⁷ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 817.

¹⁸ *Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü-VI*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 2193.

¹⁹ *TDK Yeni Tarama Sözlüğü*, der. C. Dilçin, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983, s. 148.

²⁰ A. Esat Bozyiğit, *Ankara İli Ağzları Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s. 129, 180.

²¹ *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-I*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 514.

Gagauz Türkçesinde, kulumnama ve kulunlamak fiilleri atlar için doğurmak manasında kullanılmaktadır. Kulumnayıcı ise kulunlayan, kulun (yavru) yapan anlamındadır: Kulumnayıcı batyal: Yavrulayan kısrağ²².

Kulun/külün: Yenidamlar-Antalya ve Balçıkhisar-Afyon yörelerinde iki-üç yaşındaki kısrağa verilen addır. Aynı sözcük, Bor-Niğde yöresinde kurt ya da köpek yavrusu için kullanılmaktadır. Denizli, Tokat, Artvin, Malatya, Kayseri, Isparta, Erzurum, Bitlis, Niğde ve Kırıkkale'nin bazı yörelerinde kolun atmak, kulun atmak, kulunlamak ve kulunlamak ifadeleri, at ve eşeğin yavrusunu düşürmesi olayını ifade etmektedir. Isparta, Denizli, Ordu, Artvin, Niğde ve Mersin'de kulunnacı, kunlacı ve kunnuyucu sözcükleri, karnında yavrusu olan at ve eşekleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kulunluk sözcüğü de Gaziantep, Isparta ve Denizli'de hayvanın döl yatağı anlamında kullanılmaktadır²³.

Giresun-Espiye-Güce ve Eynesil yörelerinde kulun, yaprakları at ayağına benzeyen yabancı bir ot türünün adıdır. Yaylalarda, sazlık yerlerde ve dere kıyılarında yetişmektedir. Kulun bitkisinden bazı yemekler de yapılmaktadır²⁴. Kulunla ilgili buralarda, bugün halâ kullanılmakta olan eski bir deyim vardır: “Öyle ağır konuşuyor ki adama kulun attırır! (karnındaki yavruyu düşürttür)”²⁵. Trabzon yöresinde ise kulunlamak/gulunlamak sözcüğü, genel olarak hayvanın doğurması anlamında kullanılmaktadır²⁶. Aynı yörelerde kulun tay, gulunnamak/gunnamak ise karnındaki yavruyu doğurmak anlamında kullanılır. Buradaki doğurmak ifadesiyle yalnız at ve eşekler değil, böcekler de kastedilmektedir: “Sinekler/fareler buraya gunnamış!”²⁷.

2.Kuluncak Köyü'nün Ad Menşei

750 metre rakımlı, dağ sırtında kurulu ve dağınık yerleşim tipinin hâkim olduğu Kuluncak'ın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Karadeniz iklimi dairesinde olan köy, Giresun il merkezine 68, bağlı bulunduğu Güce ilçe merkezine ise 12 kilometre uzaklıktadır. Köyün nüfusu 1990'da 855 iken 2007'de 707'ye, 2010'da 667'ye ve 2015'te 541'e düşmüştür²⁸. Köyün 1980'lerden bugüne doğru genel bir nüfus kaybı yaşadığı bilinmektedir. Nüfustaki düşüşün nedeni ise tarım alanlarının ve alternatif geçim kaynaklarının kısıtlı olup, insanların ihtiyaçlarını karşılayamaz hale gelmesidir. Bu nedenlerle köy, birçok şehre ve ülke dışına göç

²² Abdülmecit Doğru-İsmail Kaynak, *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 154.

²³ *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü-VI*, s. 2997-2998.

²⁴ Mevlüt Kaya, “Giresun Yöresinde Bazı Yer Adları-2”, *Yöremiz Gazetesi*, 23.01.2015, s. 6.

²⁵ Namık Topal ile 20.02.2017 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

²⁶ Necati Demir, *Trabzon Yöresi Ağzıları I-II-II*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006, s. 110, 164.

²⁷ Emine Kaya ile 02.09.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

²⁸ “Güce”, www.guce.gov.tr [Erişim: 20.02.2017].

Yapılan saha derlemelerinde Giresun-Güce, Espiye ve Eynesil kırsalındaki sulak yerlerde kulun otunun fazlaca yetiştiği ve Türklerde kıymeti yüksek olan atın yavrusunun bu sulak arazilerde yayılmayı öğrenerek büyüdüğü, bu nedenle bu ota kıymetli gördükleri tayın adını koydukları öğrenilmiştir. Yaylacılık geleneğiyle şekillenmiş yaşam tarzlarında, evcil hayvanlarına yararlı olan otlarla hayvanları arasında maddi ve manevi bir uyum içerisinde ad bağı kurmuş olan yöre insanı, hayvanlarına zararlı olan otları da tespit ederek, bunları zararlarına göre adlandırmıştır. Zararlı otların genel adı, yöre halkınca avu/ağu olarak konulmuş veya ot adlarının sonuna kıran (yani öldüren) sözcüğü eklenerek bu otlar zararlarına göre adlandırılmıştır: Danakıran, kuzukıran gibi, sarıavı, gibi³⁵.

20. yüzyıla dek yaşamlarını yaylacılık geleneğiyle özdeşleştiren ve yaşamındaki biricik meşgalesi hayvancılık olan yöre insanının koyduğu yer ve bitki adlarında, kültürel hafızalarında geniş yer tutan hayvanlara dair imgelerin görülmesi son derece olağandır. Güce'nin Kuluncak köylüleri yayla geleneklerini yüzlerce yıldır koruyarak yaşam biçimi haline getirmişlerdir. Yayla göçlerindeki en önemli unsur at ve katırlardır. Yeni doğmuş bir tay, yaylacılar için yeni bir dünya ve yeni bir macera vaat etmektedir. Bu yaylacı toplumda, her tayın bir hikâyesi vardır; her yaylanın, obanın, yolun ve suyun bir efsanesi olduğu gibi. Kulun otunun adını, kendinden beslenerek büyüyen taydan alması, tayı beslediği için değerli addedilerek at ayağına benzetilmesi, buna dair efsanelerin türemesi ve yer adlarına bir Türk damgası olarak işlenmesi, zikredilen otun hikâyesidir. Bu hikâyeyi tarihsel gerçeklikle bağdaştıran veriler ise Osmanlı tahrirlerinde yer almaktadır. 1876 yılındaki vergi sayımlarına göre, Kuluncak köyünde 68 vergi nüfusuna ait 530 baş hayvan bulunmaktadır³⁶. Kayıtlı hayvan sayısına ve Kuluncak'ın toprak büyüklüğüne, arazi ve iklim koşullarına bakıldığında Kuluncak'ın kışlak olduğu ve burada hayvancılığın teamülünü sağlayan unsurun yaylacılık olduğu anlaşılmaktadır.

1932 yılında Giresun ve Ordu yörelerine dair halk derlemelerinde guluncak sözcüğünün “çayırdaki biten, yaprakları parçalı olan ve yemeği yapılan bir bitki”³⁷ olarak kaydedilmiş olması, bölgedeki kulun/kuluncak yer adlarının menşesine dair en açık bilgiyi vermektedir. Bu anlamın yanı sıra, Giresun kırsalındaki çoğu yerlerde kulun/kulan/gulan/ sözcüklerinin tayı ifade ediyor olması Güce'deki Kuluncak köyünün menşei hakkındaki gerçeği ortaya çıkarmaktadır:

Kulun/gulun: Tay.

³⁵ Fazlı Kaya ile 03.09.2016 tarihinde yapılan kişisel görüşme.

³⁶ Faruk Sümer, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1922, s. 154,176.

³⁷ *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü-VI*, s. 2193.

Kuluncak/guluncak: Tayların yayıldığı, sulak yerlerde biten ve şeklen at/tay ayağına benzeyen, eskiden yemeklere katılan yabancı otun adı.

3.Kulun ve Kuluncakla İlgili Diğer Bilgiler

Öztürk'ün³⁸ hazırladığı kapsamlı “Karadeniz Sözlüğü”nde gula/kula sözcüğü, kırmızı yeşil hayvan olarak geçmektedir: “Geçilerin içinde tanırım gulayı (Yomra-Trabzon). Bir atım vardır kula/Buban Allah'tan bula. Anadolu'da gulabeniz yani kansız, rengi uçuk şeklinde kullanılmaktadır. On üçüncü yüzyıl öncesi Türklerde kula, bir at rengi, daha çok esmer ve siyah yeşil at olarak kullanılmaktadır”³⁹. Ayrıca, yukarıda bahsedildiği üzere kula, Tuva bölgesindeki bir at türünün adıdır.

Trabzon yöresinde kullanılan gula sözcüğünün karşılığı, başka bir etimolojik sözlükte ise şöyle verilmiştir: “Boynunda kırmızı tüyler bulunan hayvan. Türkçe kula kırmızıya çalan renktir, özellikle at donu olarak çok yaygındır”. Aynı sözlükte gulincak sözcüğünün karşılığı ise “dokuma tezgâhlarında ayak pedalı” olarak verilmiştir⁴⁰. Sözlükte belirtilmemiş olsa da aslında gula ile gulincak arasında bir anlam ayrımı bulunmaktadır. Trabzon yöresi telaffuzuyla kullanılan gulincak sözcüğü, kulun/gula sözcükleriyle ilişkili değildir. Yörede kullanılan gulincak, koldan türemiş olup, aslında kolçağın yöresel telaffuzudur. Kolçak, eklendiği nesnede döndürme/çevirme hareketini sağlayan kısımdır. Trabzon'la ilgili bu istisna dışında, guluncaktan esinlenilerek konulan yer ve mevki adları, doğrudan kulunla yani atla ya da benzer evcil hayvan yavrusuyla bağlantılıdır.

Osmanlı Devleti tahrir kayıtlarında kulun/kuluncak ile ilgili bazı yer adları şunlardır:⁴¹

Kuluncak karyesi: Sandıklı nahiyesi, Sandıklı kazası, Karahisar-ı Sahib livası, Anadolu.

Kuluncakkuyusu mezrası: Bacı kazası, Ankara livası, Anadolu.

Yenicekuluncak karyesi: Kırşehir kazası, Bozok livası, Zülkadriye.

Anadolu'da, Giresun-Güce dışında, kulun/Kuluncak sözcükleriyle ilgili bugün kullanılmakta olan bazı yer adları ise şunlardır:⁴² Kuluncak (Karakoçan-

³⁸ Özhan Öztürk, *Karadeniz Ansiklopedisi-III*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005, s. 454.

³⁹ Özhan Öztürk, *Karadeniz Ansiklopedisi-III*, s. 454.

⁴⁰ Kudret Emiroğlu, *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*, Gülen Ofset, Ankara 1989, s. 114.

⁴¹ *Osmanlı Yer Adları-II*, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013, s. 935, 1444.

⁴² Yücel Yalman, *Köy Köy Türkiye*, İki Nokta Yayınları, İstanbul 2003, s. 298.

Elazığ), Kulantarlası (Pülümür-Tunceli), Kuluncak (Sivas-Malatya). Umar,⁴³ Malatya'daki Kuluncak'ın ad menşei hakkında farklı tespitlerde bulunmuştur:

“Kuluncak: Malatya ili Darende ilçesine bağlı bucak merkezi kasaba. Bu kasaba, aşağıda göreceğimiz Kulunda'nın adaşı olsa gerek. Kola/Kulu, Kouloupene adını incelerken belirttiğimiz üzere kıyı anlamında bulunduğundan, kulu-(wa)nda, kıyı-lı adı, yerleşimin çay kıyısında bulunduğuna işaret ediyor. Kuluncak, Ayvalıtohma Çayı'nın kıyısındadır. Kulunda: Kazakistan'da, İrtiş ve Obi ırmakları arasında bozkır niteliğinde bölgenin adı. Anlamı konusunda bkz. yukarıda Kuluncak. Kazakistan'daki Karaganda adında ve diğer bazı adlarda Luwi dili öğeleri görmekteyiz...”⁴⁴.

Umar'ın⁴⁵ iddiaları, Kazakistan'daki Kulunda'nın ve Kuluncak ilçesi adının tay anlamındaki kulundan gelmediğini kanıtlamamaktadır. İlçenin ad menşei bazı rivayetlere göre, buranın kuytu bir yere kurulmuş olmasına dayandırılmakta ve eski adının kuytucak olduğu, ancak sonradan değiştiği söylenmektedir. Yöre halkının kış mevsiminde sürüleriyle buraya geldiği ve kışı bu kuytu yerde geçirdiği, buna bağlı olarak buraya kuytu yer anlamına gelen kuluncak adını verdiği nakledilmektedir⁴⁶. Hâlbuki Kuluncak; 1520, 1865, 1924 yıllarında Sivas'a, 1934 yılında ise Malatya'ya bağlı Osmanlı yer adları arasında da görülmektedir⁴⁷. Yani ilçenin eski adının kuytucak olduğuna dair bilimsel bir veri bulunmamaktadır. İlçenin adının gerek kuytucak gerekse kıyı ile bir anlam bağı bulunmamaktadır. Tıpkı yaylacıların yüzyıllardır yurt tutmuş olduğu Güce'nin Kuluncak köyü gibi, Malatya'nın Kuluncak ilçesinin adı da kulun→tay ilişkisinden gelmektedir. Yaylacı bir toplumun yer adlarına yüklediği anlamlar yoğunlukla yaylacılık ve hayvancılık faaliyetlerine endekslidir.

Tarihsel sürece bakıldığında Kuluncuğlı adında bir Türkmen oymağının olduğu görülmektedir. Sümer'in Avrupalı Seyyah Niebuhr'dan naklettiğine göre, 1764'te Sivas yöresinde bu adla zikredilen bir Türkmen oymağı bulunmaktadır⁴⁸.

⁴³ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1993, s. 484, 840.

⁴⁴ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 484, 840.

⁴⁵ Bilge Umar, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, s. 484, 840.

⁴⁶ İskender Oymak, *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kubbealtı Yayınevi, Malatya 2002, s. 84; Yunus Güner, *Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2008, s. 2, 3.

⁴⁷ *Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006, s. 53.

⁴⁸ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999, s. 432,434.

Sümer'in aktardığı Kuluncuğlı oymağı ve yaşadığı yer göz önünde bulundurulduğunda, Kuluncuğlı adlı oymağın bugün Malatya sınırları içerisinde kalan Kuluncak'ta yaşamış olduğu anlaşılmaktadır. Zaten yukarıda, Kuluncak'ın önceleri Sivas'a ardından Malatya'ya bağlı olduğu nakledilmişti.

Türk boylarının geniş bir coğrafyaya dağıldığı gerçeğinden hareketle, Acaroğlu'nun Balkanlardaki eski Türk köyleri listesinde geçen Gulyancı ve Gulinci adlarını taşıyan yerlerin de gulan/gulun/kulun ile yakından ilişkili olduğu düşünülmektedir⁴⁹.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Giresun'un Güce ilçesine bağlı Kuluncak köyünün ad menşeyinden hareketle, Anadolu'da Türk boylarınca adlandırılmış yer ve mevkiilerin genellikle Türklerin yaşam tarzı olan yaylacılık ve hayvancılıkla ilgili olduğu görülmektedir. Bu çalışma, aslında Türklerin kültürel hafızalarında önemli yer edinen hayvanların bitki ve yer adlarında karşılık bulduğunun ve her iki unsurun da kültürel bir ahengi yansıtabileceğinin bir kanıtıdır. Türk toplumunun gündelik yaşamda çokça önem verdiği atın yavrusuna, beslendiği otlara göre ince anlamlar yüklemelerinin, Türklerin doğaya bakışını yansıtan önemli bir ayrıntı olduğunu kabul etmek gerekir.

Yer adlarının Türklerce bir tapu niteliğinde olduğu anoniminden hareketle, Anadolu'daki Türkçe yer adlarının kökeninden uzaklaştırılmasının tarihsel gerçeklik adına ciddi bir endişe olacağını görmek gerekir. Özellikle Bilge Umar'ın hazırladığı "Türkiye'deki Tarihsel Adlar" adlı eserin bu konuda Türk kültürüne önemli ölçüde katkı sağladığı açıktır. Söz konusu eserin, konunun uzmanlarınca eleştirel biçimde değerlendirilerek, derinlemesine tanzimi ve yeniden benzer bir eserin hazırlanması bu makalenin öncelikli önerileri arasındadır.

Anadolu'daki yer adlarının incelenmesinde ve araştırılmasında Güce'nin Kuluncak köyü için yaptığımız gibi; halk derlemeleri, batı ve doğu menşeli sözlüklerin yanı sıra Türk lehçeleri ve yazılı kayıtların dikkate alınması gerekmektedir.

Çalışmada kulun ve Kuluncak sözcüklerinin birbirleri arasındaki anlam ilişkisi ve geçmişten bugüne ad olarak konuldukları yerlerin kültürel özellikleri göz önünde bulundurularak gerçeğe en yakın sonuç elde edilmeye gayret edilmiştir. Bu bağlamda, Anadolu'daki Türk yaylacılık ve hayvancılık geleneği dikkate alınmadan yer adlarının araştırılmasının büyük bir eksiklikle işe başlamak olduğuna dikkat çekilmiştir. Kısacası kulun/kuluncak sözcüklerini içeren yer ve

⁴⁹ M. Türker Acaroğlu, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Klavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2006, s. 348.

bitki adlarına dair düşünsel çilenin temel dayanağında olduğu gibi, Anadolu'daki Türk yaşam tarzı gerçeği, bu tür yer adlarının araştırılmasında öncelikli teori olmalıdır.

KAYNAKÇA

1.ESERLER, MAKALELER ve BİLDİRİLER

Acaroğlu, M. Türker, *Balkanlarda Türkçe Yer Adları Klavuzu*, IQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2006.

Bozyiğit, A. Esat, *Ankara İli Ağızları Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

Cin, Ali, "Eşek Kavramının Anadolu Ağızlarındaki Kullanım Çeşitliliği", *International Journal of Social Sciences and Education Research*, cilt: 2, sayı: 4, ss. 1553-1576.

Demir, Necati, *Trabzon Yöresi Ağızları I-II-II*, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Doğru, Abdülmecit-İsmail Kaynak, *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Emiroğlu, Kudret, *Trabzon-Maçka Etimoloji Sözlüğü*, Gülen Ofset, Ankara 1989.

Eröz, Mehmet, "Sosyolojik Yönden Türk Yer Adları", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, ss. 43-53.

Fatsa, Mehmet, *15. ve 16. Yüzyılda Giresun Kırsalının İdari ve Sosyal Tarihi*, Giresun Belediyesi Yayınları, Giresun 2005.

Gürer, Yunus, *Kuluncak'ta Yaşayan Alevilerde Dini Hayat ve Yaygın Halk İnanışları*, (Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2008.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Bozkır Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1987.

Kafesoğlu, İbrahim, *Türk Millî Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1999.

Karaboran, Hilmi, "Türkiye'de Mevki Adları Üzerine Bir Araştırma", *Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984)*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1984, ss. 97-145.

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-I, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Kaşgarlı Mahmut, *Divan-û Lügati't-Türk*, haz. S. Erdi-S. T. Yurteser, Kabalcı Yayınları, İstanbul 2005.

Kaya, Mevlüt, "Giresun Yöresinde Bazı Yer Adları-2", *Yöremiz Gazetesi*, 23.01.2015.

Kaya, Mevlüt, *Çepniler Tarihi Serüveni ve Giresun-Espiye Yöresinin Kültür Kökenleri*, Togan Yayınları, İstanbul 2011.

- Koca, Salim, *Türk Kültürünün Temelleri-II*, Başkent Matbaası, Ankara 2003.
- Lezina, L. N.-A. V. Superanskaya, *Türk Onomastikası-Çin Seddi'nden Viyana Kapılarına Kadar Bütün Türk Halkları*, Selenge Yayınevi, İstanbul 2009.
- Osmanlı Yer Adları*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2006.
- Osmanlı Yer Adları-II*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2013.
- Oymak, İskender, *Malatya ve Çevresinde Ziyaret ve Ziyaret Yerleri*, Kubbealtı Yayınları, Malatya 2002.
- Ölmez, Mehmet, "Türkiye'deki Ağız Çalışmaları ve Dizin Bölümleri", *Türk Dilleri Araştırmaları*, sayı: 19, ss. 223-304.
- Öztürk, Özhan, *Karadeniz Ansiklopedisi-III*, Heyamola Yayınları, İstanbul 2005.
- Sümer, Faruk, *Çepniler*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1992.
- Sümer, Faruk, *Oğuzlar*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul 1999.
- Sümer, Faruk, *Tirebolu Tarihi*, Tirebolu Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1992.
- Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türkî*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- TDK Yeni Tarama Sözlüğü*, der. C. Dilçin, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara 1983.
- Tor, Gülseren, "Anadolu Ağızlarında Yavru Adları", *ICANAS Dergisi*, cilt: 4, sayı: 38, 2011, ss. 1749-1829.
- Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü-VI*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1993.
- Uğur, Ahmet, "Türkmen ve Avşarlarda Ad Verme veya Adlandırma Adetleri", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, sayı: 55, 1991, ss. 12-14.
- Umar, Bilge, *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1993.
- Yalman, Yücel, *Köy Köy Türkiye*, İki Nokta Yayınları, İstanbul 2003.
- Yüksel, Ayhan, *Giresun Tarihi Yazıları*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2003.
- Yüksel, Ayhan, *Tirebolu: Bir Sahil Kasabasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1788-1858)*, Kitabevi Yayınevi, İstanbul 2003.
- "Güce". www.guce.gov.tr [Erişim: 20.02.2017].
- "Kuluncak, Güce". www.yerelnet.org.tr/koyler/koy.php?koyid=247300 [Erişim: 01.03.2017].

2. KAYNAK KİŞİLER

Kara, Birol, 1978 Güce doğumlu, ilkokul mezunu, muhtar, 05.03.2017 tarihli kişisel görüşme.

Kaya, Emine, 1954 Espiye doğumlu, tahsili yok, ev hanımı, 02.09.2016 tarihli kişisel görüşme.

Kaya, Fazlı, 1955 Espiye doğumlu, ilkokul mezunu, emekli, 03.09.2016 tarihli kişisel görüşme.

Topal, Namık, 1963 Eynesil doğumlu, üniversite mezunu, iş adamı, 20.02.2017 tarihli kişisel görüşme.

EKLER

Kuluncak otu.

